

עד-כאן 20

הידיעון למחנכים להיסטוריה בחמ"ד

משולחן המפמ"ר

בלהה גליקסברג- מפמ"ר היסטוריה ומפ"א אזרחות בחמ"ד

מחנכים ומחנכות להיסטוריה יקרים,

אני מתבדת לשלוח אליכם את ה'עד-כאן' ה-20 שלנו, האחרון לשנה זו.

ה'עד-כאן' הפעם מעט שונה מתמיד. בעד-כאן זה התמקדנו במאמרים שלא נכתבו ברובם על ידי מורים כפי שאנו רגילים, אלא הם נכתבו על ידי ראשי ארגונים, היסטוריונים וחוקרים באוריינטציה אקדמית או בחשיפת תכניות חוץ-משרדיות או אתרים חשובים. קריאה מהנה!

כולנו מרגישים את סוף השנה. רוחות הקיץ כבר מנשבות והימים מתארכים. בתי הספר הם כוורת רוחשת לקראת סיומה של שנת הלימודים. ישיבות סיכום, הזנת ציונים, מתכונות אחרונות והיערכות לליווי התלמידים גם בימי החופשה הגדולה. גם אנחנו, בפיקוח על היסטוריה בחמ"ד, מרגישים את סוף השנה בכמה מישורים. עד-כאן אחרון לשנה זו, סיומן של ההשתלמויות, השבוע התקיים הסיוור האחרון שקיימנו במסגרת הסיוור הלימודיים, ימים אחרונים של היערכות המרב"ד לקראת בחינות הבגרות שלנו (חובה והגבר) שתתקיימנה ממש בעוד זמן קצר, עבודה קדחתנית על ערכת תכנית פר"ח שתישלח אליכם בשבועות הקרובים, ישיבות סיכום שלי עם צוות המדריכים על שהתרחש בשנה החולפת ועוד ועוד.

אבל יחד עם תחושת הסיום וממש במקביל מתקיימת גם תנועת ההתחדשות וההיערכות לקראת השנה החדשה - שנה"ל תש"ף. כבר עתה כולנו נמצאים בעומקה של היערכות זו. וברצוני להפנות את הזרקור לשלושה מוקדי עשייה לקראת השנה הבאה ולשתף אתכם במתרחש. האחד - כניסתם של בתי ספר נוספים לתכנית באר והרחבת התכנית בבתי הספר שהשתתפו בפילוט שהתקיים בשנתיים האחרונות. בימים אלו פתחנו השתלמות אינטנסיבית שתתקיים בחודשים יוני-יולי שמטרתה הכשרת המורים החדשים להנחות את תלמידיהם בתכנית באר.

רוצים לשתף אותנו בחוויות ייחודיות מההוראה? כתבו לנו למייל oriel17@gmail.com.

עשרות בקשות הגיעו אלינו להצטרפות לתכנית בתש"ף. בתי הספר נבחרו בקפידה ולאחר בדיקה מדוקדקת של עמידה בתנאי הסף (של המורה ושל בית הספר). לצערנו היו לא מעט בתי-ספר שלא התקבלו לתכנית בגלל היעדר תנאי הסף של השתתפות המורה בהשתלמות בשנתיים האחרונות (חשוב לקחת זאת לתשומת לבכם). הפעם ב"ה אנו יוצאים לדרך מבוססים יותר עם ניסיון רב שרכשנו בשנתיים האחרונות ובכל זאת אנו מרגישים שאנחנו עדיין בתהליך של למידה של מסע פדגוגי ייחודי ומרתק. חלק מן התוצרים וההפקות שנעשו במסגרת תכנית באר פתחנו לשימוש כלל המורים, כמו עשרות סרטונים שיוטמעו בתוך מסמך ההלימה במקומות המתאימים. מסמך ההלימה יפורסם בחוזר המפמ"ר כנראה בחודש יולי בעז"ה.

מוקד העשייה השני שאנו מתחילים ממש רק כעת לבנות את המתווה שלו הוא – כניסה לעולם חטיבות הביניים (כיתות ז'-ט'). כידוע לכם, כתבנו תכנית לימודים חדשה לחט"ב ויצאנו למהלך של כתיבת ספרי לימוד חדשים לחט"ב. בכך יושלם המהלך הגדול שנמשך מספר שנים של הכנסת תכניות לימוד חדשות לחט"ב ולחט"ע. (במקביל אנו לקראת סיומה של תכנית-לימודים חדשה ליחידות ההגבר ואני קוראת למורים ליזום פתיחת מגמות להיסטוריה בבית-ספרם). במסגרת המהלך הגדול של הכניסה לעולם חטיבות-הביניים בהובלתה של ד"ר מירי שליסל יו"ר המזכירות הפדגוגית, אנו מתחילים בפיתוח יחידות הוראה שתתבססנה על תכנית הלימודים החדשה. בימים אלו אני מקימה צוות-פיתוח שיעבוד על פיתוח זה וכמובן שאאעדכן ואשתף ככל שהדברים יתקדמו.

מוקד העשייה השלישי הוא הטמעתה של תכנית פר"ח בתהליכי ההוראה והלמידה שאתם מובילים בכיתותיכם. עם סיום תהליך הפיתוח תישלח אליכם, כאמור, ערכה מסודרת הכוללת את עקרונות התכנית ומערכי שיעור מפורטים בשלושת הנושאים שנבחרו ליישום תכנית פר"ח. במקביל אפרסם מסמך הלימה הלוקח בחשבון את הרחבת מספר השעות הנדרשות להוראה ולמידה בשיטת פר"ח וכמובן שינוי מסוים בבחינת הבגרות בשאלוני החובה המאפשר את כניסתן של שאלות פר"ח לבחינה. הכול, כאמור, יפורט בחוזר המפמ"ר.

אם כך, יש לנו במקביל שתי תנועות שהן לכאורה מנוגדות אבל בעצם הן משלימות זו את זו. תנועה של סיום וסגירה ותנועה חזקה של פתיחה והתחדשות.

ולקראת סיום – שני דברים.

האחד – אני מזמינה כל אחד ואחת מכם באופן אישי לבוא אל הכנס השנתי שלנו שיתקיים במסגרת הכנס למנהיגי חינוך של מינהל החמ"ד שיתקיים אי"ה בבנייני האומה ביום ראשון ד' תמוז 7.7.2019. נא הקפידו בבקשה להירשם לצורך היערכות מיטבית שלנו. הפעם הכנס יעסוק בסוגיית הצלה בתקופת השואה מהיבטים שונים ומגוונים. נשמח מאוד בבואכם. בהזדמנות זו ברצוני לאחל לכל המורים והתלמידים ברכת הצלחה רבה בבחינות הבגרות בהיסטוריה בשאלונים השונים (ויש הרבה...). כולנו מתרגשים לקראת יום הבחינה. בטוחני שההשקעה הרבה שהשקעתם בתלמידיכם בשנתיים האחרונות בפרט אך גם בכלל תישא פרי בעז"ה.

ברכת תודה גדולה שלוחה לכולכם מצוות ההדרכה וממני.

ברכת תודה לשותפיי בהפקת הידיעון – המדריכים אוריאל אסולין ואיילה סויסה.

הערצה רבה

להנה

משרד החינוך
מינהל החינוך הדתי
הפיקוח על היסטוריה ואזרחות בחמ"ד

בס"ד

הכנס מוזמנים לכנס השנתי
של המחנכים להיסטוריה בחמ"ד
שיתקיים במסגרת כנס 'מנהיגי חינוך'

נושא הכנס:

סוגיית הצלת יהודים בשואה -
"במקום שאין אנשים השתדל להיות איש" (אבות.בה)

הכנס יתקיים אי"ה
ביום ראשון, ד' תמוז (7/7/2019)
בבנייני האומה בירושלים

ההרשמה לכנס בקישור המצורף -
[בזאק בשמחה!](#)
[להנה וצוות ההדרכה](#)

תכנית הכנס:

9:30-9:40 דברי פתיחה והנחייה
ד"ר יוסי לונדין, מכללת אורות

9:40-10:30 דפוסים שונים בפעולות הצלה על ידי דמויות
ומנהיגות רבניות בתקופת השואה
הרב אברהם קריגר, ראש מכון 'שם עולם', כפר הרא"ה

10:30-11:30 להישאר בתוך הקופסא - מתודה להוראת
נושא השואה ובכלל
חובב יחיאלי, מיזם "בצופן מפתיע"

11:30-12:00 כל המציל נפש אחת מישראל - אפשרויות
ומגבלות הצלה בתקופת השואה
גב' אסתר פרבשטיין, ראש המרכז ללימודי השואה במכללה,
ירושלים

12:00-12:30 לקראת תש"פ
בלהה גליקסברג, מפמ"ר היסטוריה ומפ"א אזרחות בחמ"ד

המשך השתלבות בתכנית הכנס הכללית, הכוללת מושבים
לבחירה ומיצג אורקולי באולם הגדול.

סיום: 17:00

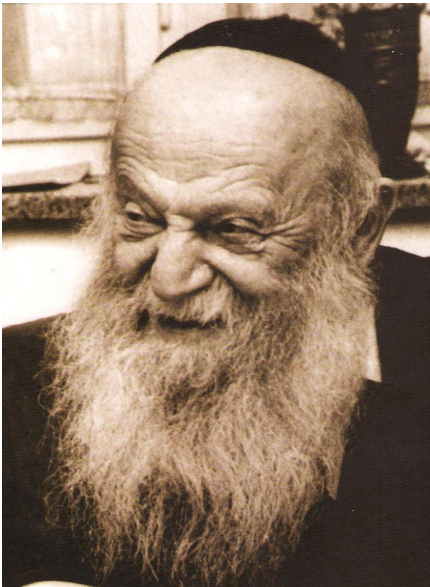
עצמאות: בין תשעה באב לחג החירות
ד"ר מאיר בן שחר - מרצה להיסטוריה במכללות ומדריך הטמעה בהיסטוריה חמ"ד

ביום ששי ה' באיר תש"ח הייתה סבתי ע"ה בין הנשים הבודדות שנותרו בקבוצת יבנה. עשרות שנים מאוחר יותר שאלתי אותה מה היא הרגישה כאשר שמעה באותן שעות של ערב שבת על הקמת המדינה. לתדהמתי היא אמרה 'שמענו, והמשכנו הלאה'. לאחר פטירתה גילינו את אוסף המכתבים שלה ושל סבא שלי. במכתב מתאריך י"ח בכסלו תש"ח, יומיים לאחר החלטת האו"ם של כ"ט בנובמבר, היא כותבת: 'באחת וחצי בלילה שמעו חברים מתחנת רדיו על תוצאות הצבעה שנתקבלה החלוקה. החברים יצאו והעירו את הישנים, ובחדר האוכל פרצו בהורה סוערת ושתי לחיים, והיו חברים שירדו לאזור ושם כבר התאסף קהל ורקדו הורה ברחוב וירו באוויר. בקיצר, עשו 'שישו'. רבה של איזור 'ג' נסע בטרקטור לאזור 'ד' (להרצליה גופה) והתחיל לשיר ולרקוד ברחובות, והתושבים התעוררו ובבגדי לילה הצטרפו לרוקדים. זה רק תיאור קצר, ועכשיו תאר לך מה באמת היה'. תמונות מעגלי הרוקדים בערים הגדולות ובהתיישבות בליל הכרזת האו"ם הם מהתמונות המוכרות ביותר של החלטת האו"ם. כאשר בוחנים את דבריהם של מנהיגי הציבור דאז, תמונת השמחה ומשמעותה נעשית מגוונת ומורכבת הרבה יותר. קריאה בזיכרונותיהם של הרב צבי יהודה קוק, דוד בן גוריון ועמוס עוז מאותו הלילה מלמדת לא מעט על המשמעות שהם ייחסו למדינה שהוקמה כמה חודשים מאוחר יותר, ועוד יותר מכך היא מאפשרת התבוננות לאחור במה שנעשה כאן בשבעים השנים האחרונות. את זיכרונותיו מליל כ"ט בנובמבר סיפר הרצי"ה בשיחתו המפורסמת ביום העצמאות הי"ט של מדינת ישראל בישיבת מרכז הרב:

לפני י"ט שנה, באותו לילה מפורסם, בהגיע ארצה החלטתם החיובית של מושלי אומות-העולם לתקומת מדינת ישראל, כשכל העם נהר לחוצות לחוג ברבים את רגשי שמחתו לא יכולתי לצאת ולהצטרף לשמחה. ישבתי בדד ואדום כי נטל עלי. באותן שעות ראשונות לא יכולתי להשלים עם הנעשה, עם אותה בשורה נוראה, כי אכן נתקיים דבר ד' בנבואה בתרי-עשר - "ואת ארצי חילקו!" איפה חברון שלנו - אנחנו שוכחים את זה?! ואיפה שכם שלנו - אנחנו שוכחים את זה?! ואיפה יריחו שלנו - אנחנו שוכחים את זה?! ואיפה עבר הירדן שלנו?! איפה כל רגב ורגב? כל חלק וחלק, של ארבע אמות של

ארץ ד'?! הבידינו לוותר על איזה מילימטר מהן? חלילה וחס ושלום! באותו מצב מזועזע בכל גופי, פצוע כולי וחתוך לגזרים - לא יכולתי אז לשמוח. כך היה המצב לפני י"ט שנים, באותו לילה ובאותן שעות. למחרת בא אל ביתנו איש ברית קדשנו, הגאון רבי יעקב משה חרל"פ זצ"ל - היה לו צורך לבוא וכלום יתכן שלא היה בא?! התייחדנו אז שנינו, רגעים אחדים, באותו חדר קטן ומקודש שב"בית הרב" - ולאן יבוא אז אם לא לשם?! מזועזעים ישבנו ודמומים. לבסוף התאוששנו ואמרנו שנינו כאחד: "מאת ד' הייתה זאת, היא נפלאה בעינינו". נקבעה החותמת!

הדברים המפורסמים הללו מובאים כראיה למחויבות הבלתי מתפשרת של הרצי"ה לארץ ישראל השלמה ובכלל זה עבר הירדן המזרחי. לדידי הדבר המאלף הוא האופן שבו הרצי"ה בידל עצמו מציבור החוגגים בליל כ"ט בנובמבר. הרצי"ה מתאר את תחושתו במילים 'ישבתי בדד ואדום כי נטל עלי'. המילים לקוחות מקינת הגבר במגילת איכה: 'יֵשֶׁב בְּדָד וַיִּדְם בֵּי נֶטְל עָלָיו' (איכה ג, כח). האבל המשוקע בדממה הנוקבת מופיע פעם נוספת לקראת סוף הפסקה כאשר הרצי"ה מתאר כיצד הוא והגרי"מ חרל"פ ישבו 'מזועזעים ודמומים'. בעוד שההמונים חוגגים, חש הרב כי זהו איננו יום שמחה אלא יום חורבן, שהמילים היאות עבורו לקוחות מתוך מגילת הקינות הנאמרת בתשעה באב.

את הסיבה לתחושת החורבן מביא הרצי"ה מיד בהמשך. החלטת האו"ם נתפסה על ידו לא כהחלטה על הקמת מדינה יהודית אלא כניסיון של אומות העולם לשלול מהיהודים את ארץ ישראל. תפיסה זו מובעת כמעט במפורשת בציטוט מנבואת יואל: 'כִּי הִנֵּה בְיָמֵי הַהֵמָּה וּבָעֵת הַהִיא אֲשֶׁר אָשִׁיב אֶת שְׁבוֹת יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם: וְקִבַּצְתִּי אֶת כָּל הַגּוֹיִם וְהוֹרְדְתִים אֶל עִמְק יְהוֹשָׁפֶט וְנִשְׁפָּטְתִי עִמָּם שָׁם עַל עַמִּי וְנִחַלְתִּי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר פָּדְרוּ בַגּוֹיִם וְאֶת אֶרְצִי חִלְקוּ' (יואל ד, א-ב). בעוד שהאל משיב את עם ישראל לאדמתו, הגויים פועלים נגד האל, על ידי חלוקת ארצו. הרצי"ה פשר את נבואת יואל כלפי אירועי הדורות

האחרונים. שיבת ציון ויישוב הארץ החל מסוף המאה הי"ט נעשו ברצון האל להשיב את העם לארצו, כפי שניבא יואל. את החלטת החלוקה של האו"ם הבין הרצי"ה כמימוש חלקה השלילי של

הנבואה 'ואת ארצי חילקו'. החלטת האומות לדידו, יותר משהיא ביטוי והכרה של האומות בזכותם של היהודים למדינה ובהסכמתם לכך, היא ניסיון להשיב אחר ולסכל את מהלך הגאולה. על המפעל הציוני-גאולי מאיים בעת חורבן נוסף, ועל כן ראוי לו ש'ישב בדד וידום'.

גם דוד בן גוריון היה 'אבל בין השמחים' כלשונו ביום כ"ט בנובמבר. אלו הן מילותיו המפורסמות ביחס ליום הכרזת העצמאות ה' באיר: 'בארץ צהלה ושמחה עמוקה, ושוב אני אבל בין השמחים, כביום ה' 29 בנובמבר'. בריאיון שניתן מספר שנים מאוחר יותר סיפר בן גוריון על תחושותיו בליל כ"ט בנובמבר: 'כאשר חזרתי לירושלים ראיתי העיר צהלה ושמחה, רוקדים ברחובות, וקהל רב מתאסף בחצר בית הסוכנות. אודה על האמת, כי השמחה לא הייתה במעונו. לא מפני שלא הערכתי

את ההחלטה של האו"ם, אלא מפני שידעתי מה צפוי לנו - מלחמה עם כל צבאות עמי ערב'. דוד בן גוריון שיבץ בדבריו את פסוקי מגילת אסתר 'וּמְרַדְכֵי יֵצֵא מִלִּפְנֵי הַמֶּלֶךְ בְּלְבוּשׁ מַלְכוּת תְּכֵלֶת וְחֹר וְעֶטְרֹת זָהָב גְּדֹלָה וְתַכְרִיף בּוֹץ וְאַרְגָּמָן וְהָעִיר שׁוֹשֵׁן צְהֵלָה וְשִׂמְחָה: (טז) לַיהוּדִים הַיְתָה אוֹרָה וְשִׂמְחָה וְשִׂשׁוֹן וְיָקָר' (אסתר ח, טו-טז). שיבוץ מקראי זה, גם אם נעשה שלא במודע (ואולי דווקא בשל כך) מבהיר היטב את תחושותיו. פסוקים אלו נאמרים במגילה לאחר שאחשוורוש מאפשר ליהודים להקהל ולעמוד על נפשם כנגד שונאיהם,

אבל העימות מול הגויים יתרחש רק בעוד מספר חודשים. היישוב היהודי בשנת תש"ח עמד בסיטואציה דומה למדי. אומות העולם הכירו בזכותם של היהודים למדינה, ואולם בכך רק קבעו תאריך לעימות עם צבאות ערב. בן גוריון לא היה אבל על עצם ההחלטה. הוא העריך אותה מאד, והוא אף פעל רבות להשגתה, אבל מבחינתו זו הייתה שמחה רגעית בלבד שרק בשרה את בואו של העימות העתידי.

להמשך קריאת המאמר לחץ כאן

**ארגון 'הזורעים' - קורות קבוצת חלוצים דתיים בגליל התחתון בתקופת המנדט .
ד"ר רונן סלע-ר"מ בישיבת השומרון ומורה להיסטוריה בחט"ב**

עם מלאות 80 שנות התיישבות ליישוב 'הזורעים' בערב שבועות ניתן לסקור בהערכה את פועלם של המייסדים חברי ארגון 'הפועל המזרחי' שעלו ברובם מגרמניה והולנד. כיום, נראה כמונן מאליו לראות יישובים דתיים ובכלל משגשגים בצידי הדרכים. באותם ימים, המגזר הדתי היה מיעוט זניח ומכלל האוכלוסייה והנחת היסוד הייתה שהדתיים אינם מסוגלים כלל למעשה ההתיישבות. הקיבוצים והמושבים שהחלו להתבסס בעקבות העלייה השנייה ואילך כמעט לא כללו יישובים דתיים וחלק מאילו שכן ניסו התפרקו כעבור זמן .

מרבית חברי הזורעים היו בעברם חניכי תורה ועבודה ובני עקיבא ומיעוטם מתנועת 'פועלי אגודת ישראל (פאג"י). כתחנת המשך עברו לחוות ההכשרה אלמאלו שבהולנד שם עשו כשנתיים כדי להכשיר עצמם למעשה ההתיישבות בארץ וכתנאי לקבלת אישור עלייה (סרטיפיקט) מידי שלטונות המנדט הבריטי. תחילתו של ארגון 'הזורעים' בקיבוץ הכשרה בשנת תרצ"ד 1934 בכפר אלמאלו Almalo שבצפון הולנד. חברי ההכשרה עלו ארצה כבודדים על פי אשרות כניסה (סרטיפיקטים) שעמדו לרשותם על ידי שלטונות המנדט הבריטי. בארץ החלוצים התפזרו במקומות שונים והתפרנסו למחייתם בפרדסים, משקים חקלאיים וכדומה. מרביתם לא עלו כקבוצה מאורגנת אלא הגיעו טיפין טיפין בהתאם לקבלת הסרטיפיקטים מהאנגלים. בארץ הם עבדו כפועלים בפרדסים ומשקים חקלאיים.¹

יוזם הפעולות והמזכיר הראשון היה החבר יוסף בר שמוצאו מפרנקפורט דמיין. הוא למד בישיבה בעיר מולדתו והיה מבוגר בשלש שנים לערך מיתר החברים שגילם היה על פי רוב של 19-20 שנים. עם הגיעו ארצה, יוסף בר עבד כפועל במשק יודנפרינד שבמושב העובדים הדתי הראשון שדה-יעקב. לאחר תקופת התאקלמות חשב החבר יוסף בר כיצד לממש את רצונו להיות איכר ברשות עצמו במושב עובדים שומר תורה. בתחילה, הוא יצר קשר עם חבריו מההכשרה בהולנד ובהדרגה גיבש את הקבוצה ובשםם הוא הופיע בפני מוסדות המרכז החקלאי של 'הפועל המזרחי'. ראשי הארגון פנו לקונסול הולנד בתל-אביב כבאי כוחם של ארגון 'דת וארץ' בארץ. מתשובת הקונסול התברר שהם יקבלו תמיכה רק בתנאי שחברי הארגון הינם יוצאי הולנד. החברים בתחילה

¹ נפתלי כהן, (כסלו תשנ"א) 'ארגון הזורעים' 1939-1948, עמוד 3.

היו בעיקר יוצאי גרמניה והם פנו בתאריך ה-1 לאפריל 1937 להסתדרות 'הפועל המזרחי' על מנת שתכיר בהתאגדותם ותתמוך בהם כארגון להתיישבות.² יוסף בר השתדל בכל מאודו להנהיג את הקבוצה אם כי לא היה כריזמטי למדי. הוא מכותב וחתום על התכתביות רבות מול נציגי המרכז החקלאי של הפוהמ"ז כדי לדאוג לצורכי החלוצים.

ביוזמת המרכז החקלאי של 'הפועל המזרחי' ובסיוע הסוכנות היהודית התקבצו חברי ההכשרה בתחילת שנת 1936 והכריזו על הקמת ארגון 'הזורעים' להתיישבות מושבית. החברים העתיקו צורות התיישבות מבוססות כמו כפר יהושע ונהלל. כדי ללכד את החברים ולתת אפשרות להיפגש עם מועמדים חדשים קרא יוסף בר לפגישות בהתאם לצורך הנראה לו. אחת לחודש התכנסו במקומות שונים דוגמת פתח- תקוה, תל-אביב, כפר-הרא"ה ועוד על ידי פרסום בעיתונות הציונית דתית דוגמת עיתון 'הצופה'. כל חבר התחייב לתת חצי לא"י לקופה המשותפת שנחשב לסכום עתק לאותם ימים לכיסוי ההוצאות ויצירת קרן ראשונה. החברים התחייבו לעבוד במשך אחד לזמן ממושך וכך החליטו יחד: "היה כדאי מאד לרכז פעם את כל החברים האלה כדי להקים מפעל חקלאי ראוי לשמו. מייסדי הארגון הצליחו לרכז בשורותיו כל החברים הבודדים של 'הפועל המזרחי' גומרי ההכשרה ההולנדית[...]. הם שאפו כבר שנים לפני המהפכה הגרמנית לחיי הגשמה בארץ ורבים התחילו הכשרתם זמן רב לפני זה".³ היה זה מאמץ לא מבוטל ללקט חלוצים מכל רחבי הארץ לטובת הקמת גרעין משותף. למרות העדר תקשורת הצליחו בתהליך השכנוע הגרעין המייסד במשימתו. היות החברים בוגרי הכשרה היווה תנאי מקדמי להצטרפות על מנת שיוכלו להגשים את ייעודם ההתיישבותי.

קבוצת חברי 'הפועל המזרחי' ייסדו באביב תרצ"ז (1937) את ארגונם באופן רשמי. היה זה באסיפה כללית של ארגון 'הזורעים' שם הוכרז על הקמת קבוצה של 100 משפחות על אדמת קק"ל במסגרת ארגון המושבים של הפוהמ"ז. הארגון החליט שיעסוק בפלחה ולא בפרדסנות כמקובל. חברי הארגון היו חקלאים מנוסים ומנו כ-30 חלוצים. לארגון התקבלו לאחר זמן 25 חברים נוספים מקבוצות ההכשרה של פועלי אגודת ישראל בגדרה וכפר סבא. רוב החברים הגיעו מגרמניה והולנד שם קיבלו הכשרה חקלאית טובה. "מכיוון שמספר החברים גומרי ההכשרה בהולנד לא הספיק

² גיטלר א', 'ואלה תולדות 'הזורעים' בתוך : מענית " ידיעות איגוד המושבים והארגונים של 'הפועל המזרחי', סיוון תש"ו, גיליון ד' (ט"ו) עמ' 3-4 בתוך תיק אצ"ד.

³ מתוך מסמך גיבוש העקרונות והמטרות לקראת הקמת הארגון - אצ"ד, מצ"ב בפרק הנספחים.

להקים ארגון חזק, הוחלט לקבל גם חברים שעברו הכשרה חקלאית טובה בארצות אחרות". לצורך יישום התוכנית להקמת הארגון נוסדה קרן להתיישבות וקרן להוצאות עליו חתמו כל החברים. בדיעבד מסתבר שעצם ההון הראשוני שהחברים השקיעו מבעוד מועד שידר רצינות כלפי מעלה בקרב המוסדות המארגנים ואפשר קניית ציוד לפני העלייה לקרקע.

מושב הזורעים שימש כספינת דגל להתיישבות ציונית דתית כחברה שומרת תורה ומצוות לצד פעילות חקלאית והתיישבות ללא סתירה בין השניים. השנים הראשונות עיצבו חברה הומוגנית, אליטיסטית, בעלת אוריינטציה יקית מבחינה תרבותית ודתית בעיקרה. עם השנים הצטרפו במספר תחנות מתיישבים נוספים והפכו את הארגון לחברה הטרוגנית. הדומיננטיות של הציבור היקי התערערה וגרמה למתחים חברתיים וכלכליים עד כדי פיזור הגרעין המייסד.

עתיד המושב היה מותנה בהגדלת הקרקע ומשק מעורב המבוסס על גידולי שלחין ומשק חי. לאחר זמן התברר שלא כדאי

להעלות מים להר אלא יש להקים יישוב בבקעה בלוביה. הוחלט להתמזג עם ארגון הירדן ולהקים יישוב גדול עם 100 יחידות משקיות וכך להיות למושב הגדול ביותר של 'הפועל המזרחי'. המייסדים ראו בהתיישבות זו חלק מגוש מושבים דתיים בגליל עם אישור התיישבותם של ארגון 'מצפה הגליל' בסג'רה.⁴ משנת 1938 עולים ארגונים של 'הפועל המזרחי' לגליל התחתון ולקראת התיישבות הקבע והם מקימים מחנות זמניים בשולי המושבות. במזכר שהוציאה המחלקה המשקית של המרכז החקלאי לאור ביקור באי-כוח המזכירויות, נכתב כי: "אחרי בדיקת מצב העניינים בשני המקומות בהתאם למספרים[...]באנו לידי סכום בשאלת הרכוש הציבורי וההתחייבויות הציבוריות כדלקמן: א. ארגון הירדן עובר לסרג'וני - לוביה ומתמזג עם ארגון 'הזורעים' כגוף אחד וחבריו יהיו מיום האחד חברים שווי זכויות בכל בתוך הארגון הממוזג. ב. הוועדה דורשת מחברי ארגון הירדן להשקיע מחסכונותיהם הכספיות במשק העצמי (בענפי

⁴ שם מתוך: התיישבות וצורותיה (התש"ט) הוצ' משרד הבטחון, אגף ליישוב חילים ושיקום, עמ' 42.

החי)[...]אנחנו מקבלים את 13 החברים הנמצאים בביתניה ואת מיטלמן משדה יעקב[...][נשארם לבירור השאלות של הארגון הממוזג כדלקמן[...]]⁵.

עם סיום המלחמה ב-1945, עזבו רבים מהחברים את המקום מסיבות של קושי התנאים, הבעיות החברתיות וקשיי הפרנסה. במקום העוזבים נקלטו מתיישבים חדשים, חלקם ניצולי שואה וחלקם חיילים משוחררים מ'הבריגדה היהודית'. בשנת 1946 החלה בניית בתי קבע, נבנו רפתות ראשונות וכן נחפרה באר חדשה שסייעה בבעיית המים ליישוב ולחקלאות במקום.

לפי דיווחי פיק"א מחודש אוגוסט 1947 ערב מלחמת השחרור היישוב מנה 32 חברים ומתוכם 24 בעלי משפחות, שמונה רווקים, ארבעה חיילים משוחררים. בבעלות של כל חבר הייתה פרה חולבת

בתוספת עגלה ולחלק יותר. במושב היו תשע פרדות ולכל בעלי המשפחות היו לולים עם כ- 50 תרנגולות לכל הפחות. במשך השנים הבאות הגיעו חברים חדשים מקרב קבוצות עלייה שונות כגון חיילים משוחררים מהצבא הבריטי לאחר מלחמת העולם השנייה. כמו כן הגיעו משוחררים של מחנות קפריסין ועולים מצפון- אפריקה ועוד שהצטרפו למקום. עם הקמת מדינת ישראל המושב תוכנן

לשמונים מתיישבים בעלי משק ועוד תושבים בעלי מקצוע ועובדים ציבוריים. בשטחי המושב ישנם 4000 דונם של פלחה לפלפל ואבטיחים, 400 דונם של פרדסים, 70 דונם זיתים ואגוזי פקאן.

עוד כיום ישנם חברים העוסקים בגידול בקר וצאן, עופות לייצור בשר וביצים.

חברי קבוצת 'הזורעים' לא הצליחו להגשים באופן מלא את חלומם לשלב תורה ועבודה כפי שציירו אותו בחוות ההכשרה באירופה. עם זאת, במבט לאחור דומה שאותם אידיאליסטים צדקו בהבנת המציאות, שכן בעצם עלייתם ארצה הצילו את עצמם ותרמו ליצירת התשתית של 'המדינה בדרך'. בראייה לאחור, מסתבר שהם התגברו על האתגרים הכבירים שעמדו בפניהם למרות מחסור במשאבים ובניסיון. היישובים שהקימו שגשגו עם הזמן ועמדו בזכות עצמם ללא התערבות גורם חיצוני.

⁵ מתוך : תיק אצ"ד 59.

ללא אמונה בצדקת הדרך והלכידות החברתית שנשענה על אידיאולוגיה חלוצית-דתית, לא היו מצליחים לברוא כמעט 'יש מאין' מציאות יישובית בארץ ישראל. ההצלחה באה עם קשיים מרובים ובהדרגה, ולפחות בנקודת הזמן העומדת למבחן במחקר זה, ההצלחה הייתה חלקית בלבד. לולא נחישותם של המייסדים, ספק אם אדמות עמק יבנאל היו נגאלות. עולם הערכים אותם הגשימו ודרך מאבקם להיאחז בקרקע היוו נדבך חשוב ברצף ההיסטורי של תקומת העם היהודי ומדינת ישראל וראוי שימשו לנו מקור השראה.

כמו במקומות ישוב רבים אחרים, גם ב'הזורעים' תוך פחות מעשור החלו ניצנים ראשונים של שינוי מנגנון ההתנהלות המשקית ממשק קולקטיבי למרקם חיים קואופרטיבי (מופרט לגמרי כפי שמכונה כיום) שבסיסו מקום גדול יותר לפרט ולמשפחה. ממחקר זה עולה כי חברי 'הזורעים' לא הצליחו להגשים באופן מלא את חלומם לשלב תורה ועבודה כפי שציירו אותו בחוות ההכשרה באירופה. הם אמנם הצליחו לעזוב את עולם הבורגנות הדתית במערב אירופה ולצאת להכשרה בחוות הנוער הציוניות לעיתים רבות למורת רוחם של ההורים והמשפחה ולהקים ישוב שהכה שורש באדמת הארץ, אך מבחינה חברתית ואישית הישגיהם לא עמדו באופן מלא בציפיותיהם.

בראייה לאחור אין ספק שהם התגברו על האתגרים הכבירים שעמדו בפניהם, ולמרות מחסור במשאבים ובניסיון, היישובים שהקימו עם הזמן שגשגו. אכן, ללא אמונה בצדקת הדרך והלכידות החברתית שנשענה על אידיאולוגיה חלוצית-דתית, הם לא היו מצליחים לברוא כמעט 'יש מאין' מציאות יישובית בארץ ישראל. אבל ההצלחה באה עם הזמן, ולפחות בנקודת הזמן העומדת למבחן במחקר זה, ההצלחה הייתה חלקית בלבד. היטיב לבטא את העניין שרגא יונגרייס, ממיסדי הישוב, שבראייה לאחור העיד כי:

"לא כל החברים היו מסוגלים לשאת את הקשיים הראשוניים [...]. באו שנות הצנע. רבים לא האמינו שיצליחו להתגבר, חוסר הידע המקצועי תרם גם הוא את חלקו ואולי יותר מכל-חוסר התכנון ששלט אז בחקלאות. לאחר כישלונות רבים ועבודה מפרכת הגיעו ליבולים בגידולי הירקות ולבסוף התברר שלא כדאי לקטוף את היבול בגלל המחירים הירודים [...]. אם הייתה תקופה שבה היה צורך באידיאליזם ואורך-רוח כדי להחזיק מעמד ולא לברוח-שנים אלו היו התקופה. אז הייתה שגורה האמרה: אם אתה רוצה שכן אחד יישאר במושב, דאג שיהיו לך לפחות שבעה בנים."

היה מחסור בידע מקצועי, פרנסה בסיסית ועבודה פיזית קשה לאורך שנים. רק בזכות האידיאלים המושרשים הצליחו לשאת את המחסור והעמל היומיומי.

"הוותיקים מתגעגעים לזמנים עברו כשהפרנסה הייתה אמנם בצמצום אך חיי הרוח והדת היו

עשירים לעין ערוך. בשבתות קראו את פרשת השבוע לפי התור, בזמן תפילת מנחה התקיימה מסיבת עונג שבת שבה הועלו נושאים מענייני דיומא, שירי שבת, הרצאות וכדומה[...] ובכל זאת, אם אנחנו שואלים את עצמנו, במבט לאחור, האם השגנו את המטרות שהצבנו לעצמנו, רשאים אנו לתת תשובה חיובית. אמנם הזמנים השתנו אבל הקמנו משקים ומתפרנסים

בכבוד מיגיע כפינו[...] וממשיכים את דרך הוריהם כחקלאים שומרי מצוות המגשימים בחייהם חיי 'תורה ועבודה'.

הדברים הללו מוכיחים במבט לאחור כיצד המייסדים ראו את עצמם עם רמת מודעות גבוהה להישגים ולכישלונות. הקשיים היו גדולים ורוח הלאומיות החלוצית הוכיחה את עצמה לא להתייאש למרות שניתן היה להקל על הקשיים שבדרך. רעיון שילוב 'תורה ועבודה' כפי שראו החלוצים באירופה בחוות ההכשרה לא בא מספיק לידי ביטוי ברבות השנים ברמת המעשה ובכך השאירו לדורות הבאים מקום להתגדר בו יחד עם זיכרון העשייה ההתיישבותית של דור המייסדים.

חורה להיסטוריה?

אל תשאיר את תובנות שלך בכיתה!

נשמח לקבל רשמים, סקירות ומאמרים

Oriel17@gmail.com

מדינה פורצת דרך

אסף מילס - רכז הדרכה בעיר דוד

בשנת 2013 הסתיים חלקו הראשון של פיתוח מתחם התחנה הראשונה.

המתחם ממוקם במבנה הרכבת ההיסטורי של ירושלים, שהוקם עם חנוכת הקו בשנת 1892 וכבר אז היווה פריצת דרך ראשונה בהגעה לירושלים. הן סביבות מתחם זה והן הדרך המובילה ממנו לעבר גיא בן הינום טומנים בחובם סיפורים רבים ומפגשים עם דמויות שונות. אנשים שהשפיעו כל אחד בדרכו על המדינה ועל ירושלים ופרצו בהן דרכים חדשות.

מתחם התחנה - אליעזר בן יהודה:

אחד מפורצי הדרך הגדולים, במלוא מובן המילה, הוא כמובן אליעזר בן יהודה מחיה ומחדש השפה העברית. ביום חנוכת הרכבת לירושלים הגיע אליעזר בן יהודה אל התחנה יחד עם ההמונים לרגל השמחה, ובעתונו "האור" הוא מתאר את האירוע:

"המונים המונים בעמק רפאים. איש ואשה, נער וזקן. יהודים, ערבים, יוונים, בני אירופה ובני אסיה, ינהרו ינהרו, המונים המונים, בדרך העולה חברונה, ועגלות תרוצנה רוץ ושוב, ו"נושאי בני אדם" (ביציקלעט) ישאו רוכבים ורוכבות וּשְׁנַיִם שלושה ילדים וילדות על כתפם, וכל הכיכר, השוממה כמעט תמיד, הומה עתה מאדם רב, וכל פנים ששים ושמחים.

מה היום מיומים?... הקיטור בא! הקיטור בא!

ביום הראשון בשבוע הזה באה מכונת הקיטור על מסילת הברזל עד עיר דוד ושלמה... כולם חשים שקול הצפירה של מכונת הקיטור הוא קול השופר של ההשכלה, הוא המבשר חיים חדשים, חיים של עבודה, חיים של קדמה... וירושלים, עיר הקודש, עיר דוד ושלמה, עיר הנביאים הגדולים, מחוברת לעולם ההשכלה בכוח הקיטור!"

תיאור נלהב זה הרואה ברכבת מעבר לכלי תחבורה - כלי לקידום, פיתוח והשכלה, מספר לנו גם על התפתחות השפה העברית. כך למשל דרך תיאורו של בן יהודה עולה כי עדיין לא קיימת המילה רכבת בשפה העברית, והיא נקראת מכונת הקיטור.

כמה שבועות בלבד לאחר מכן בעקבותיו של ר' יחיאל מיכל פינס כבר חודשה המילה רכבת. "על שם המשקל חמרת, גמלת... שבתלמוד, שפירושן שיירה של חמורים, שיירה של גמלים, וכן נבנה מהשם עגלה עגלת... ואולי עוד יותר טוב רכבת, והיא שיירה של רכב, של מרכבות."

וכדרכם של דברים עם הזמן ההתלהבות שוככת ומתחלפת בביקורת ובעיתונו 'הצבי' אמנם כבר קורא אליעזר בן יהודה לרכבת בשמה החדש אך טענות כלפי התחבורה הציבורית, אז כהיום, לא חסרות לו:

"וידוע ידענו, כי לו חכמו המהנדסים מעט יתר, וכי לולא קימצו במקום שלא היה צריך לקמץ, אזי לא הייתה המסילה ארוכה כל כך (96 קילומטר). איננו מדברים גם במספר השעות שיושבים הנוסעים ברכבת מיפו עד ירושלים (ארבע שעות וחצי ולפעמים גם חמש).... אולם מה שנורא באמת, הוא שחסרים ברכבת דברים אחדים נחוצים כל כך. אֵיה, למשל, בעגלות הרכבת, המים לשתיה, המים לרחיצה? איה למשל, בעגלות האלה, אפרונים לאפר הסיגריות? ואחרון אחרון חביב: איה, במחילת כבודכם, בית הכבוד, החשוב כל כך בנסיעות ארוכות? מאורע אופיי אירע כאן".

ביקור בירושלים - הרצל

למרות הביקורת המשיכה הרכבת לשמש ככלי תחבורה משמעותי של העיר ונוסעים רבים וחשובים הגיעו בה. אחד מהם שסלל דרך חדשה שהובילה בבוא היום להקמת המדינה, היה בנימין זאב הרצל - "חוזה המדינה". הרצל מגיע לארץ ישראל על מנת להיפגש עם הקיסר הגרמני וילהלם השני, שמסייר בתורכיה העות'מאנית ובארץ-ישראל. המפגש עמד להתקיים בירושלים.

לירושלים הגיע הרצל ברכבת, ביום שישי, ה-28 באוקטובר 1898 עם כניסת השבת, שעל מנת שלא לחלל את קדושתה ולא לפגוע בתושבי העיר הדתיים, צעד כמחצית השעה מתחנת הרכבת למלוננו למרות שלא חש בטוב. על אף התשישות לאחר המסע הארוך עשתה עליו ירושלים "רושם עז. נהדרת בבואתה של מצודת ציון ושל מגדל דוד".

לאחר מספר ימים נפגש עם הקיסר. בפגישתו קרא הרצל את נאומו מתוך נייר. הוא סיפר על חזונו להקים מדינה מסיבות של היסטוריה ארוכה וציפייה של דורות. לאחר מכן, כתב הרצל ביומנו: "...הוא לא אמר לא הן ולא לאו..." אך לאור כינויו של הרצל, כולנו יודעים שחזונו זכה להתרשם.

פיצוץ תחנת הרכבת - מאיר פיינשטיין

בדרך להגשמת חזון הקמת המדינה מבנה התחנה ידע גם ידע ימים של קרבות ופיצוצים עזים. בסוף אוקטובר שנת 1946 מחליטים אנשי האצ"ל לפוצץ את תחנת הרכבת על מנת לפגוע באינטרסים הבריטים.

לוחמי האצ"ל הגיעו במוניות. במונית הראשונה נהג מאיר פיינשטיין ואילו הנוסעים שירדו מן המונית היו הזוג הטרי והמזויף סימה פליישהקר ואביאל. עם רדתם מהמונית נשאו את מזוודות ירח הדבש שהכילו חומר נפץ לתוך אולם הנוסעים ומשם נלקחו המזוודות בידי אנשי אצ"ל שהיו מחופשים לסבלים והונחו ליד הקופות. לאחר שהניחו את המזוודות במקומן המיועד, לאור ההחלטה למנוע פגיעות בנפש, שלפה סימה שלט בד והניחה אותו על המזוודה. על השלט נכתבה אזהרה "זהירות פצצה" בשלוש שפות: אנגלית, ערבית ועברית.

עם נסיגתם לכוון המוניות החלו ערביים שהבחינו בהם לנסות ולתפוס אותם, אחד מבני החבורה שלף את נשקו וירה ושאר הלוחמים עלו על המונית בניסיון להימלט אל ימין משה, שם תכננו להיטמע בין תושבי השכונה. מרדף החל אחר שתי המוניות. בעקבות האש שנורתה מהעמדות הבריטיות, נפגעה ידו של מאיר פיינשטיין שנהג באחת המכוניות.

פיינשטיין הפצוע המשיך בנהיגה מהירה והצליח להתחמק מהמשוריינ הבריטי הדולק אחריהם. המכונית נעצרה בכניסה לשכונת ימין משה והלוחמים אצו להסתתר בין בתי השכונה. בהותירו אחריו סימני דם מהפגיעה בידו לאורך הדרך, גם פיינשטיין מנסה להתחבא בביתה של משפחה יהודית.

עקבות הדם הובילו את הכוחות הבריטיים היישר למיקומו והוא נתפס ונלקח לחקירה בנקודת המשטרה, ללא טיפול והגשת עזרה ראשונה. לאחר שהתלונן על פציעתו נשלח לטיפול רפואי, שם נקטעה ידו.

מאיר פיינשטיין ישב בתא הנידונים למוות עם חברו משה ברזני, שגם עליו הוטל עונש מוות כאשר נתפס עם רימון יד בדרכו להתנקש במפקד הדיוויזיה התשיעית במגרש הרוסים. שניהם סירבו לקבל את מרות הבריטים ובחרו ליטול את חייהם בעצמם. פיינשטיין וברזני התאבדו בתאם שעות לפני ביצוע גזר הדין בעזרת רימון שהוסלק בתוך

תפוז, אותו הצמידו בחיבוק אחרון והתפוצצו למוות.

סיפורו של פיינשטיין, הוא אחד מיני רבים שפעלו ללא לאות ובאומץ רב, על מנת להחיש את הקמת המדינה היהודית.

גבעת התנ"ך - דוד בן גוריון.

ועדת פיל פעלה בשנת 1936 ושמעה נציגים של הצדדים השונים. נציגי היהודים היו חיים ויצמן ודוד בן גוריון. בין דבריו אמר דוד בן גוריון: "לא המנדט הוא התנ"ך שלנו, אלא התנ"ך הוא המנדט שלנו." בן גוריון האמין בכל ליבו שהתנ"ך הוא שמעיד כאלף עדים על זכותו של העם היהודי לשבת בארץ ישראל ולהקים בה מדינה ולכן זמן קצר לאחר הכרזת המדינה הוא שואף להקים בה בית תנ"ך עולמי. הרעיון הועלה בתחילת שנות ה-60. המקום הנבחר היה גבעת התנ"ך שמזרח למתחם התחנה. בשנת 1970 אף נערך בגבעה טקס הנחת אבן פינה לבית שעתיד לקום אך המבנה מעולם לא נבנה.

ד"ר גבי ברקאי שחפר במקום נתן למקום את השם 'כתף הינום' כאשר הוא מצרף את המושגים המקראיים "כתף היבוסי" עם "גיא בן הינום" המופעים בפסוק בספר יהושע (ט"ו, ח') העוסק בגבולות שבט יהודה: "וְעֵלָה הַגְּבוּל גֵּי בֶן-הַנֹּחַם, אֶל-כֶּתֶף הַיְבוּסִי מִנֶּגֶב--הַיָּא, יְרוּשָׁלַם; וְעֵלָה הַגְּבוּל אֶל-רֹאשׁ הָהָר, אֲשֶׁר עַל-פְּנֵי גֵי-הַנֹּחַם יָמָה, אֲשֶׁר בְּקֶצֶה עֵמֶק-רְפָאִים, צְפוֹנָה."

הרכבל - אוריאל חפץ

מתחת לגבעת התנ"ך נמצא מלון הר ציון שבעבר שימש כבית חולים. המלון הוקם במורדות גיא בן הינום אשר שימש כקו גבול בתקופות שונות: קו הגבול בין נחלות שבטי יהודה ובנימין, גבולה של העיר בסוף ימי הבית הראשון וחלק מתוואי הקו העירוני.

בקרבנות מלחמת השחרור מחולקת ירושלים בין ישראל לירדן והקו העירוני המהווה את הגבול חוצה את העיר מצפון לדרום. העיר העתיקה נשארת בידי הירדנים אך הר ציון הופך למובלעת ישראלית בתוך השטח הירדני וההגעה אליו הופכת בזמנים מסוימים למסוכנת מאוד.

על מנת להעביר ציוד אל ההר, חצבו במורד ההר ובמורד גיא בן הינום מנהרה צרה, מקורה באופן חלקי שחיברה בין השטח הישראלי להר ציון. המנהרה אפשרה העברת אספקה ופינוי פצועים מן ההר. אולם המעבר בה היה איטי ביותר וקשה בשל עומקה הרדוד של המנהרה והעניין ארך שעות רבות. אז קם בחור בשם אוריאל חפץ שהציע רעיון חדשני - רכבל! (בדיוק כמו משקל רכבת, שהפכה ברבות הזמן לביטוי שגור בכל פה).

אוריאל חפץ היה חבר בתנועת בית"ר, הצטרף לארגון האצ"ל ונטל חלק בבניית סליקים ובפיתוח אמצעי לחימה. בתחילת 1944 נתפס על ידי הבריטים לאחר שהשתתף במתקפת האצ"ל על המטה הארצי של הבולשת הבריטית במגרש הרוסים, משם הוגלה עם חברי

מחחרות אחרים אל מחנות המעצר באפריקה, שם פיתח אמצעי מילוט שסייעו למספר עצורים להימלט ולשוב לארץ ישראל.

במלחמת השחרור מונה לקצין הנדסה של חטיבת עציוני. באותו זמן מבנה מלון הר ציון נמצא במרכזם של קרבות קשים וישיבה בו עמדה של ההגנה. אוריאל מחליט להשתמש במבנה הזה אשר ממוקם בדיוק אל מול הר ציון ולמתוח ממנו כבל לבית הספר בישוף גובאט שנמצא על הר ציון. בשעות היום הכבל הורד והונח על הקרקע בגיא בן הינום ובלילה בחסות החשיכה הכבל נמתח מחדש והעבירו עליו אספקה בקרון להר ציון.

הרכבל שימש באופן סדיר כחצי שנה, עד החתימה על הסכמי שביתת הנשק (3 באפריל 1949), אז

נקבע גבול של שבעה קילומטרים לאורכה של ירושלים שנשאר כך 19 שנים! להר ציון שנותר שטח ישראלי הייתה גישה רגלית ולא היה צורך ברכבל בכל תקופה זו. למרות זאת הרכבת נשמר כסוד צבאי חשוב למקרה שמהו ישתבש והירדנים יפתחו במלחמה או יחליטו למנוע גישה של ישראלים להר. גם לאחר מלחמת ששת הימים, בה נפלו הגבולות בירושלים והגישה להר

ציון המוקף מכל עבריו בשטחים ישראלים הייתה חופשית, נשאר הרכבל כסוד צבאי ודבר קיומו של הרכבל נותר בסוד מפני הציבור עד שנת 1972, אז הוחלט להפוך את המקום למוזיאון.

סיפורי ההרפתקה של דמותו המיוחדת של אוריאל חפץ לא תמו והוא היה מעורב בפעילויות שונות. כך למשל: ב- 15 במאי 1974, שמע ברדיו על התקפת המחבלים במעלות, ומיהר למקום על מנת לסייע בניסיונות החילוץ של התלמידים שנלקחו כבני ערובה. אוריאל נפצע במהלך חילוץ התלמידים במעלות ונותר משותק.

גיא בן הינום

המשך ההליכה בגיא בן הינום לכיוון בריכת השילוח ממשיך ומזמן לנו מפגש עם דמויות שפורצות את הדרך לירושלים בימי קדם. דוד המלך שבחר לראשונה את ירושלים כדי לאחד העם ומבטל את הגבול שעבר בגיא. הנביא ירמיהו שנקרא לצאת לגיא בן הינום ולזעוק אל העם וחזקיה המלך שחוצב את נקבת השילוח ומציל את העיר. החיבור בין חזון למציאות ובין עבר והווה לא נגמר...

עיר דוד מציעה סיורים מודרכים לתלמידי תיכון במסלול של מדינה פורצת דרך.

מוזמנים בשמחה!

מרכז המבקרים של ארכיון המדינה נפתח לציבור ד"ר ארנון למפרום- חוקר ומנהל מרכז המבקרים של ארכיון המדינה

אז מה אומר לכם השם "ארכיון המדינה"? לכל אחד ואחת יש מן הסתם תשובה אחרת לשאלה הזו. יש מי שמעלה בעיני רוחו מרתפים מאובקים ובהם מסמכים על גבי מסמכים שמעניינים חוקרים והיסטוריונים; אחר ידמיין כספות נעולות ובהן הסודות הכמוסים והמסתוריים של המדינה; ואולי יש מי חושב על תעודות מרתקות שמוצגות בטכנולוגיה מודרנית. ובכן, יש לכם עתה אפשרות לברר לעצמכם את השאלה הזו בדרך חווייתית ומרתקת.

לאחרונה פתח ארכיון מרכז מבקרים חדיש ומודרני, שמאפשר לכל אחד ואחת לבקר בארכיון, להתרשם מחשיבותו הרבה לכל רבדי החברה, ולטעום מהתיעוד המגוון והעשיר שאצור באוספיו.

אבל קודם שתגיעו אלינו הנה קצת רקע. "ארכיון המדינה" הוא הארכיון הלאומי של מדינת ישראל ואוצר באוספיו את התיעוד המלא על תולדותיה, ועל האירועים החשובים ביותר בהיסטוריה שלה. הארכיון קיים מאז 1949 ודמותו התעצבה מאז חקיקת חוק הארכיונים ב-1955. היה זה בראש ובראשונה ארכיון מנהלי שנועד לשרת את המנגנון הממשלתי. רק בהדרגה, החל הארכיון לשרת יותר ויותר את קהילת המעיינים, אם לצורך מחקרי או למטרות אחרות.

במאה ה-21 עבר הארכיון שינוי נוסף. בעזרת שימוש בטכנולוגיה חדשה, ובעיקר האינטרנט, הפך

הארכיון ליותר ויותר נגיש לכלל הציבור. לצד עובדי המדינה וחוקרים מתעניינים בחומריו גם כאלו שמבקשים לעיין בתיקים שונים ומגוונים הנוגעים להם מבחינה אישית, כולל חומר גנאלוגי. פרסומי הארכיון מוגשים אף הם בצורה דיגיטלית ופונים למגוון של קוראים, ובכלל זה תלמידי בתי הספר.

המפמ"ר וצוות וההדרכה של היסטוריה חמ"ד בביקור בארכיון המדינה

מאז קמה קריית הממשלה בגבעת רם מוקם ארכיון המדינה בתוך המבנה של משרד ראש הממשלה (ארכיון המדינה הוא יחידה בתוך המשרד). ב-1993 עבר הארכיון למשכן זמני ברחוב מקור חיים בירושלים ובסוף 2014 עבר למשכן זמני בשכונת הר חוצבים בירושלים (בניין דד). על משכן קבע ממשיכים לחלום... המעבר למשכן זמני חדש המותאם יותר מבחינה טכנולוגית לצרכי הארכיון, שימש זרז נוסף לפתיחת מרכז מבקרים שמבקש להציג את ארכיון המדינה בדרך מגוונת וחוויתית.

התצוגה במרכז המבקרים שמה דגש על חוויית המבקר ועל השתתפותו הפעילה. המרכז נבנה סביב

שלושה היבטים שמוצגים בעזרת שימוש בתיעוד נבחר מאוספי הארכיון: סיפורו של ארכיון המדינה, סיפורם של 16 נשיאי ישראל וראשי ממשלותיה שהלכו לעולמם (חיים ויצמן, יצחק בן-צבי, זלמן שזר, אפרים קציר, יצחק נבון, חיים

הרצוג, עזר ויצמן, שמעון פרס, דוד בן-גוריון, משה שרת, לוי אשכול, גולדה מאיר, יצחק רבין, מנחם בגין, יצחק שמיר ואריאל שרון) וסיפורם של פרקים נבחרים מתוך ההיסטוריה של מדינת ישראל על גווניה השונים. עובדי הארכיון בעזרתם של יועצים ומומחים חיצוניים, צללו אל תוך אוקיינוס התיעוד, והשתדלו לדלות מתוכו מסמכים שיתנו למבקר שיחזה בהם כמה שיותר מהיריעה הרחבה שנפרסת בו.

הכניסה למרכז המבקרים

בכניסה למרכז המבקרים מוצב מסך טלוויזיה ובו מוקרנות תמונות ממבחר התצלומים הייחודי של ארכיון המדינה מהשנים 1920-1967. לאחר מכן עוברים המבקרים בשלושה אולמות המציגים באופן שונה ומגוון את האוספים והאוצרות ההיסטוריים. **באולם הראשון**, שמדמה מחסן ארכיוני, צופים המבקרים בסרטון המתאר בדרך מפתיעה ובלתי צפויה את מגוון החומרים ששמורים בארכיון המדינה, לרבות פריטים הקשורים באופן ישיר למנהיגי המדינה. **האולם השני** מוקדש לנשיאים וראשי הממשלה של ישראל שהלכו לעולמם. הוא כולל פעילות לימודית מאתגרת על אודות אישים אלה, שנעשית בעזרת תיקים ארכיוניים בסגנון המזכיר "חדר בריחה". כאן יוכלו המבקרים לחקור

ולגלות כיצד מסמכים היסטוריים ואישיים, מלמדים את המעיינים בהם מעבר לידוע להם על האישים שהקימו והנהיגו את מדינת ישראל. **באולם השלישי**, שמדמה את הארכיונאות הנוכחית והעתידית – ארכיונאות דיגיטלית, משחקים המבקרים במשחק דיגיטלי שיאתגר ויעשיר את הידע ההיסטורי שלהם, ויתנסו בחיפוש והתמצאות באתר האינטרנט של הארכיון.

ראו [סרט](#) שהפיקה לשכת העיתונות הממשלתית.

המרכז נפתח לציבור בחודש מרס 2019 והכניסה היא ללא תשלום. המרכז פתוח למבוגרים ולתלמידים מכיתה ט ומעלה. ביקורי קבוצות ויחידים בתיאום עם ד"ר ארנון למפרום, טל' 0506205864, אימייל: MERKAZ@archives.gov.il.

המרכז פתוח לביקורי קבוצות בימים ראשון עד חמישי מ-9 בבוקר ועד 3 בצהריים. גודל קבוצה מ-5 ועד 40 משתתפים. בימי חמישי מתקיים בשעה 1:30 בצהריים ביקור ליחידים זאת במידה ולפחות חמישה יחידים נרשמים מראש עד יום רביעי בצהריים.

כתובת מרכז המבקרים: ירושלים, הר חוצבים, רח' הרטום 14 (בניין רד), קומה 1. ראו [קישור למפה](#).

100 שנה ללחימת הגדודים העבריים בארץ ישראל סא"ל מיל. גדעון מיטשניק, מנכ"ל מכון ז'בוטינסקי

100 שנה וקצת חלפו מאז לחמו כאן הגדודים העבריים לצד הבריטים במערכה על כיבוש ארץ ישראל מידי התורכים. הגדודים, שהינם ערש ההקמה של צה"ל - לצד "השומר" ו"בר גיורא", שהרי פורשיהם של "הגדודים" הקימו ה"הגנה" שממנה הוקם לימים צה"ל. 100 שנה, שבהן חווינו עימותים קשים עם הערבים לפני קום המדינה (המאורעות) מאבק מורכב עם הבריטים בדרך להקמת המדינה ומספר מלחמות בהמשך למלחמת ה"להיות או לחדול" של מלחמת העצמאות.

נקודת זמן מעניינת לבחון את תפיסת "הצבא העברי" של המנהיג ואיש החזון והמעשה ו"מחולל הגדודים העבריים" זאב ז'בוטינסקי במבחן שלשלת הדורות מאז הוקמו הגדודים העבריים ב-1917 ולחמו ופעלו כאן ביו 1921-1918. זאת, בייחוד לנוכח אתגר הבורות והבערות בקרב בני הנוער והדור הצעיר לגבי ראשית הציונות, האבות המייסדים והדרך הארוכה והמורכבת בה הוקמה המדינה שלא ניתנה לנו "על מגש של כסף".

כינויים רבים - לחיוב ולגנאי - דבקו בזאב ז'בוטינסקי. מנהיג ואיש רוח, מוביל המחנה "האחר" בהנהגה הציונית, מחולל "הגדודים העבריים", ראש בית"ר ומצביאו העליון של האצ"ל, עיתונאי, מו"ל וסופר, משורר ומתרגם. והיה גם מי שכינה אותו "ולדימיר היטלר". בן גוריון ששטם אותו אך ככל הנראה גם לא יכול היה להתעלם מכישוריו של יריבו הפוליטי. בן גוריון, שהתנגד לרעיון הקמת הגדודים אך בהמשך הצטרף אליהם.

אלא שבמאמר זה אני מעוניין להציג זווית מעט שונה של האיש: דרקור על איש המעש לצד איש איש החזון. לוחם ופורץ דרך, שניחן בכושר ניתוח חד ונבואי כמעט. אחד שלא הסתפק בהגות אלא חתר כל הזמן גם לממש וליישם רעיונותיו. זאת, תוך דוגמה אישית ותוך הקרבה מאד משמעותית ורוב הזמן, כאמור, "הליכה נגד הזרם".

אמנם דתי לא היה אך את התנ"ך, ובעיקר את שופטיו העריץ. וכמו הנביאים הקדומים הוא הוקע ו"נזרק אל הבור". חוזה לך ברח אמר מי שאמר. אך החוזה הזה לא ברח. להיפך הסתער בכל פעם אלי חזית חדשה ומערכה חדשה.

שרשי צה"ל הוא בגדודים העבריים

ביטוי לכך נתן גם ראש הממשלה, בנימין נתניהו, בטקס הממלכתי האחרון בהר הרצל לציון 78 שנים לפטירת זאב ז'בוטינסקי, כשציין כי "ערש הלידה של צה"ל הוא הגדודים העבריים". רגע – ומה עם "ההגנה"? הרי שנים משננים לנו כי צה"ל הוקם ע"ב ה"הגנה". נכון, אלא שלארגון "ההגנה" קדמו "הגדודים העבריים" שראשית הקמתם ב-1917. הגדודים, שהחל מקיץ 1918 לחמו כאן במרחבי ארץ ישראל עד 1919 לצד הבריטים מול התורכים ופעלו עד 1921. ולגדודים אף קדמו ארגוני "בר גיורא" ו"השומר", שאמנם לא היה צבא אך פעל להגנתם של היהודים במושבות. ואם נחפש הוכחה ל"שלשלת הדורות", הרי שהרמטכ"ל הראשון של צה"ל, יעקב דורי, שהיה הרמטכ"ל הראשון של ה"הגנה", היה אחד מאחרוני "הגדוד הראשון ליהודה" (אז היה שמו יעקב דוסטרובסקי) שפוזר ע"י הבריטים ב- מאי 1921 לאחר שלוחמי הגדוד יצאו מסרפנד לסייע ליהודים הנטבחים ביפו בפרעות תרפ"א.

זכות היוצרים על הקמת "הגדודים העבריים" היא של זאב ז'בוטינסקי. הוא לא הקים אותם אך הוא בהחלט חולל את המאבק שהביא להקמתם ע"י הבריטים ב-1917. בהקשר זה חשוב להבין לא רק את הרציונל שהביא את ז'בוטינסקי להילחם על הקמת כח צבאי עברי בסמוך לפרוץ מלה"ע ה-1 אלא גם לדעת ולהבין כי גם על רעיון זה – כמו רבים אחרים – נאלץ ז'בוטינסקי להיאבק ו"לשלם מחיר": לא רק מול הממשלה הבריטית אותה היה צריך לשכנע ביתרונות הקמת כח צבאי עברי לוחם עבודה, אלא בעיקר מול רוב מנהיגי הציונות בכל רחבי העולם. מאבק שבמסגרתו הוא גונה ע"י בכירים בהנהגה הציונית ואף הואשם בבגידה ובסיכון הרעיון הציוני כולו.

הוקע כמו הנביאים

חשוב בהקשר זה להבין את האסטרטגיה של ז'בוטינסקי ורק אז להתחקות אחר הדרכים למימושה. "הגדודים העבריים" לא היוו עבור ז'בוטינסקי חסר הניסיון הצבאי יעד או מטרה לכשעצמם. החזון והאסטרטגיה שניצבו לנגד עיניו היו הקמת בית יהודי בארץ ישראל למרות ועל אף היעדר תמיכה של אף לא מעצמה ומדינה ואל מול שלטון התורכים כאן בארץ ישראל. על מנת להפוך את החלום והחזון למציאות הוא חיפש דרכים מעשיות כדי לקדם הרעיון. והכלי העיקרי לכך – האופרטיבי – טקטי אם תרצו – היה הקמת "הגדודים העבריים".

וכל זה מתרחש ב-1914, בראשית מלחמת העולם ה-1 כאשר ז'בוטינסקי בניתוח מהיר ומפוכח מבין עם הצטרפות תורכיה למערכה לצד גרמניה, שישנה רק דרך אחת להקים בית יהודי בארץ ישראל: לבחור צד, להצטרף אליו בדמות כח צבאי שיצטרף ללחימה לצידו ולהביא לכך שה"ברית" הזו תביא לעם היהודי את ההישג הרצוי. והבחירה שלו היא האימפריה הבריטית. בחירה שבאה רק לאחר שניסה קודם לקדם יחד עם טרומפלדור ופנחס רוטנברג את יזמתו גם מול איטליה וגם מול צרפת וגם רוסיה. ונכשל.

לכתרים רבים לצד גינויים רבים זכה, כאמור, ז'בוטינסקי לאורך השנים. אך גם על רעיון זה של הקמת כוח צבאי עברי שיצטרף לאחד הצדדים הלוחמים ויקבל כ"פרס ניצחון" את ההבטחה להקמת בית יהודי בארץ ישראל- גם על כך ספג ז'בוטינסקי גינויים מקיר לקיר והיה מושמץ ומטרה ללעג ולקלס. סערה עזה קמה ברחבי העולם היהודי לנוכח הרעיון הזה של הקמת "צבא עברי". אוסישקין, מגדולי המנהיגים הציוניים, הזהיר את אימו של ז'בוטינסקי כי על רעיון זה יש "לתלות את בנה". גם בן גוריון התנגד - עד שלאחר הצהרת בלפור הבין שנכון המהלך ואף הצטרף (כמו רבים אחרים ממנהיגי המדינה לעתיד). מכל מנהיגי הציונות רק חיים וויצמן תמך בו - אם כי בשקט ומאחורי הקלעים.

רעיון מהפכני ומטלטל

גם הקריאה להצטרפות לבריטניה עוררה, כאמור, התנגדות חריפה. מנהיגי הציונות טענו שפיזורו של העם היהודי ברחבי העולם מחייב אי הזדהות עם אף לא אחד מן הצדדים; ניטרליות שנדרשה בעיקר למען מניעת פגיעה בישוב היהודי בארץ ישראל.

מלחמת העולם הראשונה היוותה צומת דרכים משמעותי הן לז'בוטינסקי והן לעולם היהודי ולהנהגה הציונית בכלל. פרוץ המלחמה יצר מעין "פרשת דרכים" והנהגה לא ידעה לאן לפנות ובמי לבחור. דעת הרוב הייתה שגרמניה תנצח. והדבר הפך את מאבקו של ז'בוטינסקי לקשה עוד יותר.

מרגע שהצטרפה תורכיה למלחמה טען ז'בוטינסקי כי העם היהודי חייב לבחור צד ואסור לו לבחור בניטרליות ו"לשבת על הגדר". רק בחירת צד שתביא את העם היהודי ליהנות מפירות הניצחון - זוהי הדרך היחידה. והאמצעי: הקמת כוח עברי לוחם שיצטרף ללחימה נגד התורכים ויהיה שותף לכיבוש ארץ-ישראל מידם.

להמשך קריאת המאמר לחץ כאן

**מיזם "יוצרים זיכרון": מעירים זיכרונות באופן יצירתי
אפרת ביגמן - מדריכה בחינוך ההתיישבותי למטפלים בהבעה ויצירה**

סרט יפני בשם "החיים שאחרי" נפתח בדילמה קשה במיוחד: אנשים נכנסים אל מבנה משרדים אפור בו מבשר להם פקיד על פטירתם, הוא מביע בנימוס את צערו ומזמין אותם תוך שלושה ימים לבחור זיכרון אחד ויחיד שימשיך עמם לחיי הנצח, בעוד כל שאר אוצר זיכרונותיהם יאבד. חתיכת דילמה, מה לבחור? האם את המשמעותי והמרכזי, או דווקא זיכרון קטן של ריח, צליל או רגע קטן ללא שם?

אם נדמיון את הסרט הזה לא רק לגבי זיכרונותינו הפרטיים, כי אם גם בנוגע לזיכרונותינו המשותפים במעגלים המתרחבים: משפחה, קהילה, כאזרחי ישראל וכחלק מן העם היהודי, נראה בהדרגה כיצד המשימה הופכת מורכבת יותר ויותר.

כשאנו בוחרים במודע בווייתור על זכירה הדבר כרוך בכאב. עם זאת, מבלי שאנו עוצרים להרהר בכך, במציאות היומיומית מנצחת השכחה על הזיכרון בחלקות הולכות ומתרחבות. הדבר מתרחש ולרוב איננו ערים לכך. על רקע הרצון להעיר את אוצר הזיכרון, ולא דווקא דרך מידע עובדתי נוסח 'ויקיפדיה', נוצר מיזם **יוצרים זיכרון**.

בעל המיזם, מרטין הרשקוביץ, עלה ארצה בשנת 1986 מארה"ב עם משפחתו. בעקבות פיגוע בו נפגע בנו ונרצחו אזרחים נוספים באזור קלקיליה החליט לצאת למסע שבמסגרתו נולד גם המיזם. מרטין עצמו הוא דור שני לאם שורדת שואה שלא דיברה על התלאות שעברה. כפעיל בתחום זיכרון השואה במסגרת "זיכרון בסלון", "עמיתי שפיגל – אוניברסיטת בר אילן" ועוד, החליט על יציאה לדרך שתשלב בין כוח היצירה לעורר, ליצור קשר וחיבור רגשי ובין זיכרון השואה. המשאלה שהביע מרטי היא להתמקד הפעם דווקא "בזיכרונות הקטנים", באותם רגעים שלעולם לא יונצחו בטקסים רשמיים, בתעודות או באנציקלופדיה. רגעים אנושיים קטנים, שיכולים לגעת בנו ללא כותרות גדולות, פשוט משום שאנו בני אנוש.

יחד עם אפרת ביגמן, משוררת, מטפלת ומדריכה מוסמכת בביבליותרפיה, יצרו קובץ ובו תמות מרכזיות מעולם השואה כגון: אוכל, פרידה, משפחה, הקשר עם האל, שתיקה ועוד. הקובץ מורכב מטקסטים של יוצרים מגוונים, חלקם נכתב בזיקה ישירה לשואה וחלקם נכתב בהקשרים אחרים לגמרי אך בשיח עם הנושא המסוים. לאחר הטעימות מטקסטים ושירים מגוונים יצרו תרגילים

המתאימים לסדנאות כתיבה בהן יוכלו המשתתפים לעבד את הנושא ובעצם להתחבר חיבור ישיר ובלתי אמצעי לדיכרון השואה.

בשנה"ל הנוכחית, תשע"ט, יצא הפיילוט לראשונה לדרך. לקחו חלק במיזם כארבע עשרה מוסדות על תיכוניים וביניהם: מדרשות באר, ישיבת רעננה, מכינת צהלי, ישיבת מעלה גלבוע, מדרשת עין הנצי"ב, מחניים, מדרשת לינדנבאום ומקומות נוספים. בכל מוסד הנחה את סדנת הכתיבה מנחה מנוסה לקבוצת משתתפים שבחרה להצטרף למיזם. המטרה הייתה לכוון דווקא אל "הזיכרונות הקטנים", אותם רגעים אנושיים שלא יופיעו בשום אתר מידע על תולדות השואה, לא יספקו חומר עובדתי כמו חוויה רגשית. הבל פה חם שנושב פתאום ממרחק שנים וארצות. הנה כך למשל כותבת רוניה רייכמן, בוגרת מדרשת ירוחם:

מתי מָעַט

אלף תשע מאות שלושים ותשע עד אלף תשע מאות ארבעים וחמש

שש שנות שואה

טלאי צהוב, גטו, מחנה, צעדה

קור אימים

בטח היית מצונן

שש שנים

איך קינחת את האף?

השורה האחרונה בשיר בוחרת להתרחק מהמספר שהפך לסמל – 1945-1939, ולשאול בפשטות אנושית – איך קינחת את האף? כלומר, לתת רגע פרטי בו החוויה האנושית היומיומית אותה מכיר כל אדם פוגשת פתאום את אותן שש שנות שואה.

בשנה הבאה אנחנו פותחים את הדלת ומזמינים גם אתכם, מחנכי היסטוריה בחמ"ד, להצטרף למיזם "יוצרים זיכרון" ולאפשר גם לתלמידיכם במגוון כלי יצירה לפגוש, לעבד ולחוות את "הזיכרונות הגדולים" שנראים לא פעם רחוקים או אפילו מנותקים מחיינו כיום.

אם אתם רוצים לשמוע לפרטים נוספים מוזמנים לפנות אל:

hmartin@bezeqint.net

מרטין הרשקוביץ

efratbig@gmail.com

אפרת ביגמן

כלי בקליק: עריכת סרטוני יוטיוב בvibby
אוריאל אסולין- מדריך ארצי לתקשוב - היסטוריה חמ"ד

פעמים רבות אנו רוצים להקרין בכיתה חלקים מסויימים מאותו סרט, או מסרטים שונים אך חוששים מ"בזבוז הזמן" ומההתעסקות הרבה שפעולות אלו מצריכות.

על מנת להקל עלינו ניתן להשתמש ביישום [vibby](#) - יישום המאפשר לחתוך מתוך סרט קטע אחד או מספר קטעים ולהציג אותם ברצף.

בנוסף ניתן לתת לכל קטע כותרת, להוסיף שאלה או הסבר ולסיום, ניתן לאפשר לצופים לכתוב את דעתם על הסרטון.

היישום מאוד קל לתפעול, ומניסיון בכיתה - מאפשר לנו לקחת את קטעי הסרטים המסויימים בהם אנו מעוניינים ולשלוח לתלמידים בקישור או לחלופין - ליצור ארכיון סרטים ערוכים המשמש אותנו להוראה בכיתה.

[למדריך על האפליקציה לחצו כאן](#)

